

Phát triển năng lực sáng tạo cho học sinh THPT thông qua hoạt động vẽ tranh theo chủ đề trong dạy học Mĩ thuật

Hoàng Văn Hùng

Khoa Giáo dục Mầm non - Trường Đại học Hải Dương

Email: hoanghunghs@gmail.com

Ngày nhận bài: 03/02/2026

Ngày chấp nhận đăng: 15/3/2026

Tóm tắt - Trong Chương trình Giáo dục phổ thông 2018, năng lực sáng tạo là một trong những năng lực cốt lõi cần được hình thành và phát triển cho học sinh. Trong dạy học Mĩ thuật ở trung học phổ thông, hoạt động vẽ tranh theo chủ đề có nhiều ưu thế trong việc kích thích tư duy độc lập, khả năng tưởng tượng và biểu đạt cá nhân của học sinh. Bài viết này làm rõ cơ sở lí luận về năng lực sáng tạo và vai trò của hoạt động vẽ tranh theo chủ đề; phân tích thực trạng phát triển năng lực sáng tạo của học sinh THPT; đồng thời đề xuất một số biện pháp sư phạm nhằm phát triển năng lực sáng tạo cho học sinh thông qua hoạt động vẽ tranh theo chủ đề.

Từ khóa - Năng lực sáng tạo, vẽ tranh theo chủ đề, mĩ thuật, học sinh THPT.

I. MỞ ĐẦU

Trong bối cảnh đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục phổ thông hiện nay, việc chuyển từ dạy học theo định hướng truyền thụ kiến thức sang phát triển phẩm chất và năng lực người học đã trở thành yêu cầu xuyên suốt. Chương trình Giáo dục phổ thông 2018 nhấn mạnh vai trò của các năng lực chung và năng lực đặc thù, trong đó năng lực sáng tạo được xem là một trong những năng lực cốt lõi, góp phần hình thành tư duy độc lập, khả năng giải quyết vấn đề và năng lực thích ứng của học sinh trước những biến đổi nhanh chóng của xã hội hiện đại. Đối với học sinh THPT, giai đoạn định hình thể giới quan, nhân sinh quan và định hướng nghề nghiệp, việc phát triển năng lực sáng tạo không chỉ có ý nghĩa trong học tập mà còn tác động lâu dài đến quá trình học tập suốt đời và tham gia lao động, sáng tạo trong tương lai.

Trong hệ thống các môn học ở trường phổ thông, Mĩ thuật giữ một vị trí đặc thù và có nhiều lợi thế trong việc phát triển năng lực sáng tạo cho học sinh. Thông qua các hoạt động cảm thụ, quan sát, tưởng tượng và biểu đạt bằng hình ảnh, học sinh được khuyến khích bộc lộ cảm xúc cá nhân, ý tưởng riêng và cách nhìn độc đáo về thế giới xung quanh. Khác với nhiều môn học thiên về logic - lí tính, Mĩ thuật tạo điều kiện cho học sinh phát huy tư duy hình tượng, tư duy liên tưởng và khả năng sáng tạo cá nhân, từ đó góp phần cân bằng và phát triển toàn diện các dạng tư duy.

Hoạt động vẽ tranh theo chủ đề trong dạy học Mĩ thuật ở THPT là hình thức tổ chức học tập có hiệu quả cao trong việc phát triển năng lực sáng tạo. Khi tham gia vẽ tranh theo

chủ đề, học sinh không chỉ tiếp nhận một yêu cầu mang tính định hướng mà còn phải chủ động tìm hiểu nội dung, lựa chọn cách thể hiện, bố cục, màu sắc và chất liệu phù hợp với ý tưởng của mình. Quá trình này đòi hỏi học sinh vận dụng tổng hợp nhiều năng lực như quan sát, tưởng tượng, tư duy sáng tạo, giải quyết vấn đề và tự đánh giá sản phẩm. Đồng thời, mỗi sản phẩm mĩ thuật là kết quả của quá trình sáng tạo mang dấu ấn cá nhân, thể hiện quan điểm, cảm xúc và trải nghiệm riêng của từng học sinh.

Bên cạnh đó, vẽ tranh theo chủ đề còn tạo cơ hội cho học sinh liên hệ kiến thức mĩ thuật với các vấn đề của đời sống xã hội, văn hóa và môi trường xung quanh. Thông qua việc lựa chọn và thể hiện chủ đề, học sinh được rèn luyện khả năng phản ánh hiện thực, bày tỏ chính kiến và thể hiện trách nhiệm cá nhân đối với cộng đồng. Điều này không chỉ góp phần phát triển năng lực sáng tạo mà còn hình thành cho học sinh sự tự tin, chủ động, hợp tác và ý thức công dân.

Như vậy, trong bối cảnh đổi mới giáo dục phổ thông, việc khai thác hiệu quả môn Mĩ thuật, đặc biệt là hoạt động vẽ tranh theo chủ đề, có ý nghĩa quan trọng trong việc phát triển năng lực sáng tạo cho học sinh THPT. Đây là cơ sở để nâng cao chất lượng dạy học Mĩ thuật theo định hướng phát triển năng lực, góp phần thực hiện mục tiêu giáo dục toàn diện, đáp ứng yêu cầu của xã hội hiện đại.

II. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

Để thực hiện nghiên cứu về phát triển năng lực sáng tạo cho học sinh THPT thông qua hoạt động vẽ tranh theo chủ đề trong dạy học Mĩ thuật, bài viết sử dụng kết hợp một số phương pháp nghiên cứu sau:

2.1. Phương pháp nghiên cứu lí luận

Tác giả tiến hành thu thập, phân tích và tổng hợp các tài liệu khoa học liên quan đến năng lực sáng tạo, giáo dục mĩ thuật và dạy học theo định hướng phát triển năng lực trong Chương trình Giáo dục phổ thông 2018. Các văn bản chương trình, sách chuyên khảo, công trình nghiên cứu trong và ngoài nước được sử dụng nhằm xây dựng cơ sở lí luận cho vấn đề nghiên cứu, làm rõ khái niệm năng lực sáng tạo, đặc điểm của năng lực sáng tạo trong dạy học Mĩ thuật và vai trò của hoạt động vẽ tranh theo chủ đề đối với học sinh THPT.

2.2. Phương pháp điều tra khảo sát thực tiễn

Phương pháp này được sử dụng nhằm tìm hiểu thực trạng phát triển năng lực sáng tạo của học sinh trong dạy học Mĩ thuật ở một số trường THPT. Việc khảo sát được thực hiện thông qua bảng hỏi đối với giáo viên và học sinh, tập trung vào các nội dung như: mức độ tổ chức hoạt động vẽ tranh theo chủ đề, phương pháp dạy học được sử dụng, cách thức đánh giá sản phẩm mĩ thuật và biểu hiện năng lực sáng tạo của học sinh trong quá trình học tập.

2.3. Phương pháp quan sát sự phạm

Tác giả tiến hành quan sát một số giờ dạy Mĩ thuật có tổ chức hoạt động vẽ tranh theo chủ đề nhằm ghi nhận cách thức giáo viên tổ chức hoạt động học tập, sự tham gia của học sinh, mức độ thể hiện ý tưởng sáng tạo cũng như quá trình hình thành và hoàn thiện sản phẩm mĩ thuật của học sinh. Kết quả quan sát góp phần phản ánh rõ hơn thực trạng dạy học và làm cơ sở cho việc đề xuất các biện pháp phù hợp.

2.4. Phương pháp phân tích sản phẩm học tập

Các sản phẩm tranh vẽ theo chủ đề của học sinh được thu thập và phân tích nhằm đánh giá mức độ thể hiện ý tưởng sáng tạo, cách sử dụng hình ảnh, màu sắc, bố cục và khả năng biểu đạt thông điệp. Việc phân tích sản phẩm học tập giúp nhận diện rõ hơn biểu hiện của năng lực sáng tạo trong hoạt động mĩ thuật của học sinh.

2.5. Phương pháp tổng kết kinh nghiệm sự phạm

Tác giả tiến hành tổng kết kinh nghiệm từ thực tiễn dạy học Mĩ thuật ở trường THPT, đồng thời tham khảo ý kiến của giáo viên có kinh nghiệm nhằm rút ra những bài học thực tiễn trong việc tổ chức hoạt động vẽ tranh theo chủ đề để phát triển năng lực sáng tạo cho học sinh.

2.6. Phương pháp phân tích và tổng hợp

Các dữ liệu thu thập được từ tài liệu lí luận và thực tiễn được phân tích, so sánh và tổng hợp nhằm rút ra những nhận xét, đánh giá và đề xuất các biện pháp sự phạm nhằm nâng cao hiệu quả phát triển năng lực sáng tạo cho học sinh thông qua hoạt động vẽ tranh theo chủ đề.

III. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

3.1. Năng lực sáng tạo và ý nghĩa đối với học sinh THPT

3.1.1. Năng lực sáng tạo

Năng lực sáng tạo là khả năng của người học trong việc hình thành ý tưởng mới, vận dụng linh hoạt tri thức, kĩ năng đã có để tạo ra sản phẩm hoặc cách giải quyết vấn đề mang tính độc đáo, mới mẻ và có giá trị. Ở bậc trung học phổ thông, năng lực sáng tạo không chỉ thể hiện ở kết quả cuối cùng mà còn ở quá trình tư duy, bao gồm khả năng phát hiện vấn đề, đề xuất giả thuyết, thử nghiệm các phương án khác nhau và đánh giá kết quả đạt được.

Năng lực này được cấu thành từ nhiều yếu tố như: tư duy linh hoạt, tư duy độc lập, khả năng tưởng tượng, óc quan sát, khả năng liên tưởng và năng lực tự điều chỉnh hoạt động học tập. Trong môi trường học đường, năng lực

sáng tạo của học sinh được thể hiện thông qua việc biết đặt câu hỏi, dám bày tỏ quan điểm cá nhân, biết vận dụng kiến thức liên môn và sáng tạo trong cách tiếp cận nhiệm vụ học tập.

Việc rèn luyện năng lực sáng tạo giúp học sinh thoát khỏi lối tư duy rập khuôn, máy móc, hình thành thói quen suy nghĩ đa chiều và tìm kiếm nhiều cách giải quyết cho cùng một vấn đề. Điều này đặc biệt quan trọng trong bối cảnh giáo dục hiện nay, khi mục tiêu không chỉ dừng lại ở việc tiếp thu tri thức mà còn hướng tới phát triển năng lực tư duy và khả năng tự học của người học.

Thông qua các hoạt động học tập mang tính sáng tạo như thảo luận nhóm, dự án học tập, trình bày ý tưởng, học sinh có cơ hội thể hiện suy nghĩ và cảm xúc cá nhân. Quá trình này giúp các em rèn luyện khả năng diễn đạt bằng ngôn ngữ nói và hình ảnh, đồng thời hình thành sự tự tin, dám thể hiện bản thân và tôn trọng sự khác biệt.

Năng lực sáng tạo gắn liền với năng lực giải quyết vấn đề. Khi được khuyến khích sáng tạo, học sinh biết vận dụng kiến thức đã học vào tình huống thực tiễn, biết phân tích, đánh giá và lựa chọn phương án tối ưu. Đây là tiền đề quan trọng giúp học sinh thích ứng với những thay đổi nhanh chóng của xã hội hiện đại và chuẩn bị tốt cho học tập ở bậc học cao hơn cũng như cho nghề nghiệp tương lai.

Trong bối cảnh hội nhập và phát triển, xã hội đòi hỏi con người không chỉ có kiến thức mà còn phải có khả năng sáng tạo, đổi mới và hợp tác. Việc phát triển năng lực sáng tạo ở học sinh THPT góp phần hình thành những phẩm chất như chủ động, trách nhiệm, dám thử nghiệm và kiên trì vượt khó, qua đó đáp ứng yêu cầu đào tạo nguồn nhân lực chất lượng cao trong thời đại mới.

3.1.2. Năng lực sáng tạo trong dạy học Mĩ thuật

Trong dạy học Mĩ thuật, năng lực sáng tạo được hiểu là khả năng của học sinh trong việc hình thành ý tưởng mới, độc đáo; biết vận dụng kiến thức, kĩ năng mĩ thuật đã học để tạo ra sản phẩm mang dấu ấn cá nhân, thể hiện cảm xúc, quan điểm và cách nhìn riêng về thế giới xung quanh. Năng lực này không chỉ dừng lại ở việc sao chép hay tái hiện hình mẫu có sẵn mà nhấn mạnh đến quá trình tư duy sáng tạo, khám phá, thử nghiệm và giải quyết vấn đề nghệ thuật theo nhiều cách khác nhau.

Trong giáo dục nghệ thuật, phát triển năng lực sáng tạo của người học luôn được chú trọng và đã có nhiều tác giả đưa ra những lí luận sắc bén, được coi là kim chỉ nam trong dạy học sáng tạo. Lí thuyết tư duy sáng tạo của Guilford và Torrance nhấn mạnh vai trò của tư duy phân kì, trong đó khả năng tạo ra nhiều ý tưởng, cách tiếp cận và giải pháp khác nhau được xem là biểu hiện cốt lõi của sáng tạo. Trong dạy học Mĩ thuật, lí thuyết này khuyến khích giáo viên tạo điều kiện để học sinh tự do tưởng tượng, thử nghiệm và thể hiện ý tưởng cá nhân thông qua các hoạt động tạo hình. Bên cạnh đó, lí thuyết trí tuệ đa dạng của Gardner cho rằng mỗi cá nhân sở hữu nhiều loại hình trí tuệ khác nhau, trong đó trí tuệ không gian -

thị giác và trí tuệ nghệ thuật giữ vai trò quan trọng đối với hoạt động sáng tạo hình ảnh. Việc tổ chức các hoạt động mỹ thuật giúp phát huy thể mạnh của những học sinh có thiên hướng tư duy hình tượng và cảm thụ thẩm mỹ. Ngoài ra, lí thuyết giáo dục nghệ thuật đương đại (Art-based learning) coi nghệ thuật không chỉ là nội dung học tập mà còn là phương tiện để khám phá, trải nghiệm và kiến tạo tri thức. Thông qua quá trình sáng tạo nghệ thuật, người học được khuyến khích quan sát, suy ngẫm, biểu đạt cảm xúc và kết nối kiến thức với đời sống, từ đó góp phần phát triển tư duy sáng tạo và năng lực cá nhân một cách toàn diện.

Quá trình tổ chức dạy học Mỹ thuật theo định hướng phát triển năng lực sáng tạo đòi hỏi giáo viên tạo ra môi trường học tập mở, tôn trọng sự khác biệt, khuyến khích học sinh thể hiện cái “tôi” nghệ thuật và chấp nhận những cách thể hiện đa dạng, không rập khuôn.

3.1.3. Ý nghĩa của việc phát triển năng lực sáng tạo trong dạy học Mỹ thuật đối với học sinh THPT

Thứ nhất, phát triển tư duy sáng tạo và tư duy độc lập. Thông qua các hoạt động mỹ thuật như vẽ tranh theo chủ đề, sáng tác tạo hình, thiết kế sản phẩm, học sinh THPT được rèn luyện khả năng suy nghĩ linh hoạt, biết tìm tòi nhiều phương án thể hiện khác nhau, từ đó hình thành tư duy độc lập và khả năng giải quyết vấn đề một cách sáng tạo.

Thứ hai, bồi dưỡng năng lực cảm thụ thẩm mỹ và khả năng biểu đạt cảm xúc. Mỹ thuật là phương tiện giúp học sinh thể hiện suy nghĩ, cảm xúc và quan điểm cá nhân bằng ngôn ngữ hình ảnh. Việc phát triển năng lực sáng tạo giúp học sinh nâng cao khả năng cảm nhận cái đẹp, trân trọng các giá trị thẩm mỹ trong nghệ thuật và đời sống, đồng thời biết diễn đạt cảm xúc của bản thân một cách tinh tế và nhân văn.

Thứ ba, góp phần hình thành và phát triển phẩm chất cá nhân. Quá trình sáng tạo nghệ thuật giúp học sinh rèn luyện tính kiên trì, tinh thần trách nhiệm với sản phẩm của mình, sự tự tin khi trình bày ý tưởng và tôn trọng sự khác biệt của người khác. Đây là những phẩm chất quan trọng đối với học sinh THPT trong bối cảnh giáo dục toàn diện hiện nay.

Thứ tư, tăng cường hứng thú học tập và định hướng nghề nghiệp. Khi được khuyến khích sáng tạo và thể hiện bản thân, học sinh sẽ có hứng thú hơn với môn Mỹ thuật, từ đó chủ động tham gia vào các hoạt động học tập. Đồng thời, việc phát triển năng lực sáng tạo còn giúp học sinh nhận diện năng khiếu, sở thích cá nhân, góp phần định hướng nghề nghiệp trong các lĩnh vực liên quan đến nghệ thuật, thiết kế và sáng tạo trong tương lai.

3.2. Vai trò của hoạt động vẽ tranh theo chủ đề

Hoạt động vẽ tranh theo chủ đề là một hình thức học tập đặc thù của môn Mỹ thuật, trong đó học sinh được định hướng bởi một chủ đề nhất định nhưng vẫn có không gian tự do sáng tạo trong cách lựa chọn nội dung, hình ảnh, bố

cục, màu sắc và chất liệu thể hiện. Chính đặc trưng này đã tạo điều kiện thuận lợi cho việc phát triển năng lực sáng tạo của học sinh THPT.

Trước hết, vẽ tranh theo chủ đề giúp học sinh tự do thể hiện ý tưởng và cảm xúc cá nhân. Từ một chủ đề chung, mỗi học sinh có thể tiếp cận theo những góc nhìn khác nhau, gắn với trải nghiệm sống, cảm xúc và suy nghĩ riêng. Quá trình chuyển hóa ý tưởng trừu tượng thành hình ảnh cụ thể trên mặt phẳng tranh đòi hỏi học sinh phải chủ động suy nghĩ, lựa chọn và sáng tạo, qua đó hình thành dấu ấn cá nhân trong sản phẩm mỹ thuật.

Bên cạnh đó, hoạt động này có vai trò quan trọng trong việc kích thích trí tưởng tượng và phát triển tư duy hình tượng. Khi vẽ tranh theo chủ đề, học sinh không chỉ tái hiện những gì đã thấy mà còn biết tưởng tượng, liên tưởng và sáng tạo ra những hình ảnh mới. Việc kết hợp các yếu tố tạo hình như đường nét, hình khối, màu sắc, không gian và nhịp điệu giúp học sinh rèn luyện khả năng tư duy bằng hình ảnh - một dạng tư duy đặc thù, có ý nghĩa quan trọng trong quá trình phát triển năng lực sáng tạo.

Hoạt động vẽ tranh theo chủ đề còn góp phần phát triển khả năng giải quyết vấn đề một cách sáng tạo. Trong quá trình thực hiện bài vẽ, học sinh phải đối mặt với nhiều tình huống như lựa chọn bố cục phù hợp, xử lí mối quan hệ giữa các hình ảnh, phối hợp màu sắc hài hòa hoặc tìm cách thể hiện ý tưởng một cách hiệu quả nhất. Việc thử nghiệm nhiều phương án khác nhau, chấp nhận sai sót và điều chỉnh sản phẩm giúp học sinh hình thành tư duy linh hoạt và năng lực tự điều chỉnh trong hoạt động sáng tạo.

Ngoài ra, thông qua hoạt động vẽ tranh theo chủ đề, học sinh được rèn luyện khả năng biểu đạt và giao tiếp bằng ngôn ngữ nghệ thuật. Sản phẩm tranh vẽ trở thành phương tiện để các em truyền tải thông điệp, cảm xúc và quan điểm cá nhân về các vấn đề xã hội, thiên nhiên, con người hay cuộc sống xung quanh. Điều này không chỉ góp phần phát triển năng lực sáng tạo mà còn bồi dưỡng năng lực thẩm mỹ, khả năng cảm thụ nghệ thuật và thái độ trân trọng các giá trị văn hóa.

Cuối cùng, vẽ tranh theo chủ đề góp phần hình thành thái độ tích cực và hứng thú học tập môn Mỹ thuật. Khi được khuyến khích sáng tạo và tôn trọng sự khác biệt, học sinh cảm thấy tự tin, chủ động và yêu thích việc học hơn. Đây là điều kiện quan trọng để năng lực sáng tạo được nuôi dưỡng và phát triển bền vững, đáp ứng mục tiêu giáo dục toàn diện cho học sinh THPT trong bối cảnh đổi mới giáo dục hiện nay.

3.3. Thực trạng phát triển năng lực sáng tạo trong dạy học Mỹ thuật ở trường THPT

Trong Chương trình Giáo dục phổ thông 2018, Mỹ thuật là môn học mới được đưa vào chương trình ở cấp trung học phổ thông với định hướng phát triển phẩm chất và năng lực người học, trong đó năng lực sáng tạo được xác định là một trong những năng lực cốt lõi cần hình thành và phát triển cho học sinh. Tuy nhiên, qua thực tiễn

đạy học tại nhiều trường THPT hiện nay cho thấy việc phát triển năng lực sáng tạo trong môn Mỹ thuật vẫn còn

gặp không ít khó khăn và hạn chế.

BẢNG 1. BIỂU HIỆN NĂNG LỰC SÁNG TẠO CỦA HỌC SINH TRONG HOẠT ĐỘNG VẼ TRANH THEO CHỦ ĐỀ

Nội dung khảo sát	1 (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	5 (%)	Mean
Học sinh có nhiều ý tưởng khác nhau khi thực hiện bài vẽ	5.0	12.5	30.0	35.0	17.5	3.48
Học sinh lựa chọn được cách thể hiện riêng cho sản phẩm	5.0	10.0	27.5	40.0	17.5	3.55
Học sinh có khả năng tưởng tượng và liên tưởng phong phú	5.0	12.5	25.0	40.0	17.5	3.53
Học sinh thử nghiệm nhiều cách bố cục và màu sắc	7.5	15.0	30.0	32.5	15.0	3.33
Sản phẩm tranh vẽ thể hiện dấu ấn cá nhân	5.0	12.5	27.5	37.5	17.5	3.50
Học sinh tự tin trình bày ý tưởng sáng tạo	7.5	17.5	25.0	32.5	17.5	3.35

Thực tế cho thấy, nhiều học sinh vẫn phụ thuộc nhiều vào mẫu vẽ có sẵn, có xu hướng sao chép hoặc tái hiện lại hình ảnh do giáo viên cung cấp thay vì chủ động tìm tòi và thể hiện ý tưởng cá nhân. Sản phẩm mỹ thuật của học sinh vì thế còn mang tính đồng dạng, ít thể hiện dấu ấn sáng tạo, chưa phản ánh rõ sự khác biệt trong tư duy và cảm xúc của từng cá nhân. Điều này cho thấy năng lực sáng tạo của học sinh tuy đã được chú ý bước đầu nhưng chưa được phát huy một cách hiệu quả.

Một trong những nguyên nhân chủ yếu của thực trạng trên là phương pháp dạy học Mỹ thuật chưa thực sự chú trọng đến quá trình sáng tạo của học sinh. Trong quá trình tổ chức dạy học, giáo viên ở một số nơi vẫn thiên về việc hướng dẫn kỹ thuật, yêu cầu học sinh làm theo các bước mẫu hoặc đánh giá sản phẩm dựa trên mức độ giống mẫu, tính “đẹp” hình thức, mà chưa quan tâm đúng mức đến ý tưởng, quá trình hình thành và phát triển ý tưởng của học sinh. Cách tiếp cận này vô tình hạn chế khả năng thử nghiệm, khám phá và sáng tạo của người học.

Bên cạnh đó, việc đánh giá kết quả học tập trong môn Mỹ thuật ở một số trường còn nặng về sản phẩm cuối cùng, thiếu các tiêu chí đánh giá quá trình sáng tạo, mức độ độc đáo của ý tưởng hay khả năng giải quyết vấn đề trong quá trình thực hiện. Điều này khiến học sinh e ngại sai sót, thiếu tự tin khi thử nghiệm những ý tưởng mới, từ đó lựa chọn giải pháp an toàn là làm theo mẫu có sẵn.

Ngoài ra, điều kiện cơ sở vật chất, thời lượng dành cho môn học còn hạn chế; một bộ phận giáo viên chưa được bồi dưỡng chuyên sâu về dạy học phát triển năng lực cũng là những yếu tố ảnh hưởng đến hiệu quả phát triển năng lực sáng tạo cho học sinh THPT.

Những hạn chế trên đặt ra yêu cầu cấp thiết phải đổi mới phương pháp dạy học Mỹ thuật theo hướng lấy học sinh làm trung tâm, coi trọng quá trình sáng tạo và khuyến khích sự khác biệt trong biểu đạt nghệ thuật.

3.4. Biện pháp phát triển năng lực sáng tạo thông qua vẽ tranh theo chủ đề ở trường THPT

Để phát triển năng lực sáng tạo cho học sinh THPT một cách hiệu quả thông qua hoạt động vẽ tranh theo chủ đề, giáo viên cần đổi mới đồng bộ từ khâu tổ chức hoạt động học tập đến cách thức đánh giá kết quả, trong đó trọng tâm là tạo môi trường học tập mở, khuyến khích học sinh chủ động khám phá và thể hiện ý tưởng cá nhân. Các biện pháp này chỉ thực sự phát huy hiệu quả khi được triển khai gắn với những tình huống dạy học cụ thể.

Trước hết, tổ chức hoạt động khởi động sáng tạo đóng vai trò quan trọng trong việc kích thích hứng thú và khơi gợi tư duy cho học sinh. Hoạt động khởi động có thể được thiết kế dưới dạng quan sát tranh, xem hình ảnh - video gợi mở, thảo luận nhanh theo nhóm, liên tưởng từ khóa hoặc đặt câu hỏi mở liên quan đến chủ đề bài học. Thông qua đó, học sinh được kích hoạt vốn trải nghiệm, trí tưởng tượng và hình thành những ý tưởng ban đầu cho sản phẩm sáng tạo của mình.

Ví dụ: Khi dạy chủ đề “Cuộc sống học đường”, giáo viên không yêu cầu học sinh vẽ ngay mà tổ chức cho các em xem một số hình ảnh, đoạn video ngắn về sinh hoạt học đường ở nhiều góc nhìn khác nhau (giờ ra chơi, giờ học nhóm, hoạt động ngoại khóa). Sau đó, giáo viên đặt câu hỏi mở như: “Khoảnh khắc nào ở trường khiến em nhớ nhất?”, “Nếu chỉ dùng hình ảnh để kể một câu chuyện về trường học, em sẽ chọn chi tiết nào?”. Thông qua hoạt động này, học sinh được kích hoạt trải nghiệm cá nhân, hình thành nhiều ý tưởng đa dạng, làm nền tảng cho quá trình sáng tạo tranh vẽ.

Dưới đây là minh họa một vài tranh vẽ của học sinh lớp 10A THPT Chu Văn An cho chủ đề “Cuộc sống học đường”:

Hình 1. Tranh vẽ giờ lao động của học sinh

Hình 3. Tranh vẽ của HS THPT Chu Văn An

Hình 2. Tranh vẽ giờ ra chơi của học sinh

Hình 4. Tranh vẽ của HS THPT Chu Văn An

Tiếp theo, xây dựng nhiệm vụ học tập mở là biện pháp quan trọng giúp học sinh phát huy tư duy độc lập và cá tính sáng tạo. Trong quá trình giao nhiệm vụ, giáo viên cần xây dựng các nhiệm vụ học tập mở, cho phép học sinh lựa chọn nội dung, cách thể hiện và chất liệu phù hợp với khả năng và sở thích cá nhân. Thay vì yêu cầu học sinh vẽ theo một mẫu cố định, giáo viên chỉ nên định hướng về chủ đề, mục tiêu cần đạt và một số nguyên tắc cơ bản về tạo hình, từ đó tạo không gian để học sinh tự do sáng tạo, thử nghiệm và phát triển ý tưởng theo cách riêng. Cách tiếp cận này giúp học sinh rèn luyện tư duy độc lập và khả năng đưa ra quyết định trong hoạt động sáng tạo.

Ví dụ: Với chủ đề “Bảo vệ môi trường”, giáo viên không đưa ra một mẫu tranh cố định mà chỉ định hướng yêu cầu: nội dung thể hiện thông điệp bảo vệ môi trường, hình thức thể hiện tự chọn. Học sinh có thể vẽ tranh phong cảnh, tranh biểu tượng, tranh mang yếu tố tưởng tượng hoặc kết hợp chữ viết - hình ảnh. Nhờ đó, cùng một chủ đề nhưng sản phẩm của học sinh rất phong phú, thể hiện rõ dấu ấn cá nhân và cách tiếp cận vấn đề khác nhau.

Bên cạnh đó, khuyến khích học sinh thử nghiệm và đổi mới trong quá trình thực hiện bài vẽ giúp các em vượt qua tâm lý sợ sai và mạnh dạn sáng tạo. Giáo viên cần khuyến khích học sinh mạnh dạn thử nghiệm và đổi mới trong quá trình thực hiện bài vẽ. Giáo viên đóng vai trò là người hướng dẫn, hỗ trợ, gợi ý khi cần thiết, thay vì can thiệp sâu vào sản phẩm của học sinh. Việc chấp nhận những sản phẩm chưa hoàn thiện, những thử nghiệm chưa thành công nhưng có ý tưởng mới sẽ giúp học sinh giảm tâm lý sợ sai, hình thành thái độ tích cực và tinh thần dám sáng tạo trong học tập.

Ví dụ: Trong quá trình vẽ tranh theo chủ đề “Ước mơ tuổi trẻ”, có học sinh thử nghiệm cách phối màu tương phản mạnh hoặc bố cục phi truyền thống, dẫn đến sản phẩm ban đầu chưa thực sự hài hòa. Thay vì yêu cầu sửa theo khuôn mẫu, giáo viên động viên học sinh giải thích ý tưởng, khuyến khích tiếp tục điều chỉnh, hoàn thiện theo hướng giữ được tinh thần sáng tạo ban đầu. Cách ứng xử sư phạm này giúp học sinh hiểu rằng sáng tạo là một quá trình thử nghiệm và điều chỉnh, không phải là sự sao chép hoàn hảo ngay từ đầu.

Hình 5. Tranh vẽ của HS THPT Chu Văn An

Hình 6. Tranh vẽ của HS THPT Chu Văn An

Một biện pháp then chốt khác là đổi mới hoạt động đánh giá theo định hướng phát triển năng lực sáng tạo. Việc đánh giá không chỉ tập trung vào sản phẩm cuối cùng mà cần chú trọng đến quá trình sáng tạo của học sinh, bao gồm ý tưởng, cách triển khai, mức độ độc đáo, khả năng giải quyết vấn đề và sự tiến bộ của từng cá nhân. Giáo viên có thể sử dụng các hình thức đánh giá đa dạng như tự đánh giá, đánh giá đồng đẳng, nhận xét bằng lời, hồ sơ học tập (portfolio) hoặc bảng tiêu chí (rubric) phù hợp với mục tiêu phát triển năng lực sáng tạo.

Ví dụ: Khi đánh giá bài vẽ theo chủ đề “Thành phố tương lai”, giáo viên sử dụng bảng tiêu chí (rubric) gồm các yếu tố như: ý tưởng sáng tạo, cách thể hiện thông điệp, mức độ thử nghiệm hình ảnh - màu sắc, sự tiến bộ so với bài trước. Bên cạnh đánh giá của giáo viên, học sinh được tự nhận xét bài vẽ của mình và trao đổi, góp ý cho sản phẩm của bạn. Hình thức đánh giá này giúp học sinh ý thức rõ hơn về quá trình sáng tạo, biết tự điều chỉnh và hoàn thiện năng lực cá nhân.

Ngoài ra, xây dựng môi trường học tập thân thiện, tôn trọng sự khác biệt là điều kiện quan trọng để năng lực sáng tạo được phát triển bền vững. Khi học sinh cảm thấy được khuyến khích, được lắng nghe và được ghi nhận

những ý tưởng cá nhân, các em sẽ tự tin hơn trong việc thể hiện bản thân và chủ động tham gia vào các hoạt động sáng tạo nghệ thuật.

Ví dụ: Trong giờ trung bày và chia sẻ sản phẩm, giáo viên khuyến khích học sinh giới thiệu ý tưởng, lắng nghe và phản hồi tích cực, tránh so sánh hơn - kém giữa các bài vẽ. Khi học sinh cảm thấy ý tưởng của mình được tôn trọng và ghi nhận, các em sẽ tự tin hơn, chủ động thể hiện cá tính sáng tạo và hứng thú hơn với môn Mỹ thuật.

Như vậy, để phát triển năng lực sáng tạo cho học sinh thông qua hoạt động vẽ tranh theo chủ đề trong dạy học Mỹ thuật ở trường THPT, chúng tôi đã đưa ra các biện pháp sư phạm theo một mô hình dạy học có tính hệ thống. Mô hình này đặt học sinh ở vị trí trung tâm của quá trình sáng tạo, trong đó giáo viên đóng vai trò tổ chức, định hướng và hỗ trợ quá trình hình thành ý tưởng cũng như thực hiện sản phẩm nghệ thuật.

Mô hình tổ chức dạy học được cấu thành từ bốn thành tố cơ bản: khởi động sáng tạo - hình thành ý tưởng - thực hành sáng tạo - chia sẻ và đánh giá. Các thành tố này có mối quan hệ chặt chẽ với nhau, tạo thành một chu trình học tập liên tục, giúp học sinh từng bước hình thành và phát triển năng lực sáng tạo thông qua trải nghiệm nghệ thuật.

Trong mô hình này, hoạt động khởi động đóng vai trò kích thích hứng thú và khơi gợi tư duy; giai đoạn hình thành ý tưởng giúp học sinh phát triển khả năng tưởng tượng và lựa chọn cách thể hiện; giai đoạn thực hành sáng tạo tạo điều kiện để học sinh thử nghiệm và hiện thực hóa ý tưởng bằng ngôn ngữ tạo hình; cuối cùng, hoạt động chia sẻ và đánh giá giúp học sinh phản hồi, tự điều chỉnh và hoàn thiện năng lực sáng tạo của bản thân. Việc tổ chức dạy học theo mô hình này góp phần tạo ra môi trường học tập mở, khuyến khích sự khác biệt và phát huy cá tính nghệ thuật của học sinh.

Hình 7. Mô hình tổ chức dạy học

IV. KẾT LUẬN

Hoạt động vẽ tranh theo chủ đề giữ vai trò quan trọng trong việc phát triển năng lực sáng tạo cho học sinh trung học phổ thông, bởi đây là hình thức học tập tạo điều kiện để người học tự do thể hiện ý tưởng, cảm xúc và dấu ấn cá nhân thông qua ngôn ngữ tạo hình. Thông qua quá trình tìm tòi, thử nghiệm và hoàn thiện sản phẩm mỹ thuật, học sinh được rèn luyện tư duy hình tượng, tư duy linh hoạt và khả năng giải quyết vấn đề một cách sáng tạo.

Việc đổi mới phương pháp dạy học Mỹ thuật theo định hướng phát triển năng lực, đặc biệt là chú trọng tổ chức các hoạt động học tập mở, khuyến khích thử nghiệm và đổi mới cách thức đánh giá, không chỉ góp phần phát huy năng lực sáng tạo của học sinh mà còn nâng cao chất lượng dạy học môn Mỹ thuật nói riêng và chất lượng giáo dục toàn diện ở trường THPT nói chung. Trong bối cảnh triển khai Chương trình Giáo dục phổ thông 2018, việc phát huy hiệu quả hoạt động vẽ tranh theo chủ đề là hướng đi cần thiết, góp phần đào tạo thế hệ học sinh năng động, sáng tạo và đáp ứng yêu cầu phát triển của xã hội hiện đại.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Bộ Giáo dục và Đào tạo (2018), Chương trình Giáo dục phổ thông - Môn Mỹ thuật, Nxb Giáo dục Việt Nam.
- [2] Nguyễn Quốc Toàn (2015), Giáo dục mỹ thuật và phát triển sáng tạo, Nxb Đại học Sư phạm.
- [3] Trần Văn Bình (2020), Dạy học mỹ thuật theo định hướng phát triển năng lực, Nxb Giáo dục Việt Nam.
- [4] Ahmed, Y., & Siddiqui, F. A. (2021). Role of arts education in fostering creative thinking among secondary school students in Pakistan. *International Journal of Educational Research*, 108, 102095.
- [5] Eisner, E. W. (2002). What can education learn from the arts about the practice of education? *International Journal of Education & the Arts*, 3(1), 1-13.
- [6] Gardner, H. (2006). *Multiple intelligences: New horizons in theory and practice*. New York: Basic Books.
- [7] Liang, J., & Lin, Y. C. (2022). Arts-based learning: Enhancing creativity and critical thinking skills in high school education. *Art Education*, 75(2), 25-32.
- [8] Rae, J., & Hipkins, R. (2020). Promoting creativity through art-based learning in secondary schools. *International Journal of Art & Design Education*, 39(1), 32-47.